

RUSYA YAPTIRIMLARI VE ENERJİ GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR DAŞCIOĞLU

SETA | ANALİZ

NİSAN 2022 · SAYI 366

RUSYA YAPTIRIMLARI VE ENERJİ GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR DAŞCIOĞLU

COPYRIGHT © 2022

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik [fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.] yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Bu yayındaki fikirler tamamen yazarına aittir ve SETA Vakfı'nın yayın politikasını yansıtmayabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-7712-77-4

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

34050 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202 223 98 85 | Faks: 202 223 60 99

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Kronenstraße 1, 10117 Berlin GERMANY

berlin@setav.org

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 6, 1000 Bruxelles BELGIUM

Tel: +32 2 313 39 41

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
RUSYA'NIN ENERJİ KAYNAKLARI VE BAŞLICA İHRACAT YAPTIĞI ÜLKELER	8
RUSYA'YA UYGULANAN BAZI YAPTIRIMLAR	11
YAPTIRIMLARIN KÜRESEL ENERJİ PİYASALARINA ETKİLERİ	15
YAPTIRIMLAR SONRASI ALTERNATİF TEDARİKÇİ ARAYIŞLARI	17
SONUÇ	19

YAZAR HAKKINDA

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR DAŞCIOĞLU

2013'te İzmir Ekonomi Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlamış, 2016'da aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden Sürdürülebilir Enerji alanında yüksek lisans derecesini "European Energy Union: A Further Step ahead or Reorganization?" isimli tez çalışması ile almıştır. Doktora eğitimine Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler programında devam eden Özdemir Daşcıoğlu SETA Vakfı'nda araştırmacı olarak çalışmaktadır.

ÖZET

Bu analiz Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle ABD, AB ve müttefikleri başta olmak üzere bazı aktörler tarafından Rusya'ya uygulanan yaptırımları ve bunların enerji güvenliğine etkilerini incelemektedir.

Bu analiz Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve müttefikleri başta olmak üzere bazı aktörler tarafından Rusya'ya uygulanan yaptırımları ve bunların enerji güvenliğine etkilerini incelemektedir. Rusya'nın enerji üretimini ve ihracatını inceleyerek başlayan çalışma petrol, doğal gaz ve kömür sektörüne uygulanan yaptırımların küresel enerji piyasaları üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Söz konusu etkilerin seçilmiş bazı ülkelere yansımalarının ele alınmasının ardından yaptırımların geleceği tartışılmaktadır. Son bölümde ise Rusya'nın enerji kaynaklarının uluslararası piyasalardan çekilmesinden doğacak açığın kapatılıp kapatılamayacağı ve Rus enerji ihracatına en fazla bağımlı olan AB'nin alternatif tedarikçi arayışlarını değerlendirmektedir.

GİRİŞ

Rusya'nın Ukrayna'ya düzenlediği askeri operasyon ve başlattığı savaş küresel enerji piyasalarını yakından ilgilendirmektedir. Rusya federal bütçesinin en büyük gelir kaynaklarından biri olan enerji sektörünün –bilhassa petrol ihracatının– savaşın finanse edilmesinde kilit öneme sahip olduğu öne sürülmektedir. Bu durum ABD, AB ve İngiltere öncülüğündeki müttefiklerin Rusya'yı caydırma amaçlı enerji piyasalarına yaptırım uygulama kararı almalarına neden olmaktadır. Rusya'nın petrol, doğal gaz ve kömür gibi fosil enerji kaynaklarında ilk sıralarda yer alan bir üretici olmasının yanı sıra söz konusu kaynakların ihracatında da öncü ülkelerden olması yaptırımların küresel enerji güvenliği üzerinde doğrudan etki oluşturmaya yol açmaktadır.

Piyasalarda ve özellikle enerji ihraç ettiği çok sayıda ülkenin ekonomisinde hatırı sayılır bir yere sahip olan Rus enerji kaynakları, Rusya-Ukrayna savaşının ardından alınan yaptırım kararları ile piyasalardan çekilme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Ülkeler bir yandan enerji ithal ettikleri ülkeleri çeşitlendirmeye çalışırken diğer yandan alternatif çözüm yolları arayışına yönelmiştir. Bu analizde savaş sonrasında Rusya'ya uygulanan enerji yaptırımları ve bunların küresel enerji piyasalarına etkileri ele alınmaktadır.

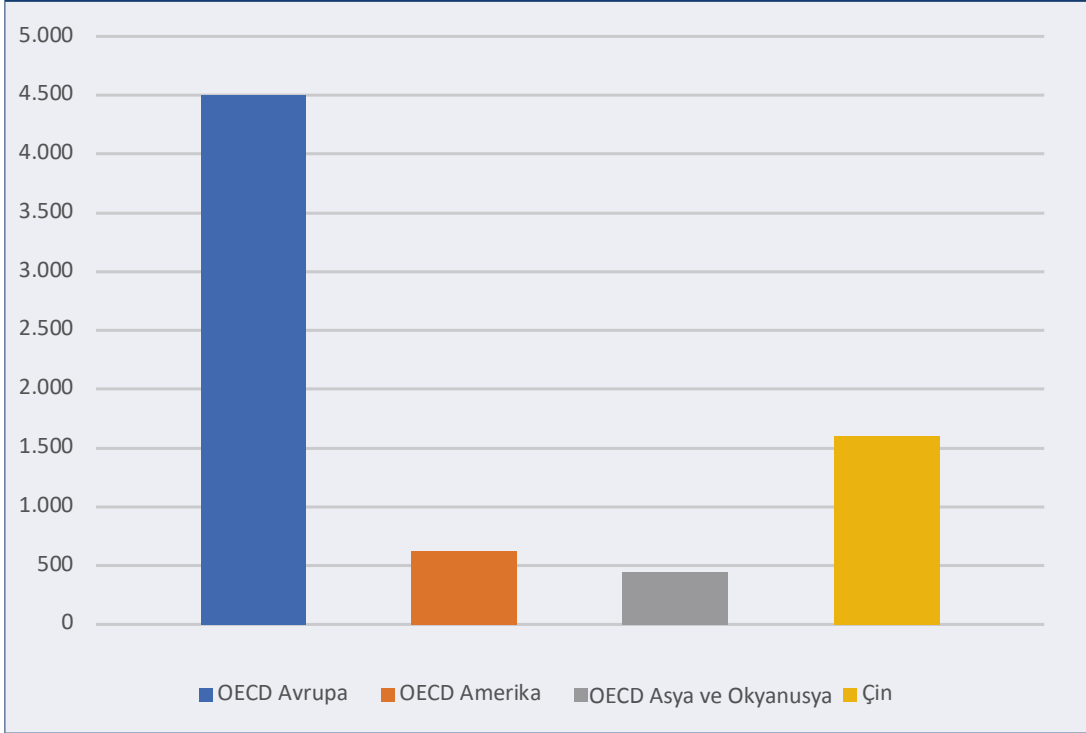
Rusya'nın enerji üretimi ve ihracatını inceleyerek başlayan analiz bu ülkeye uygulanmasına karar verilen enerji sektörüne yönelik yaptırımlara yer vermektedir. Yaptırımların küresel enerji piyasalarına etkileri masaya yatırılırken gelecekte üzerine de bir değerlendirme yapılmaktadır. Analiz Rusya'nın enerji kaynaklarının piyasalardan çekilmesinden doğacak açığın kapatılıp kapatılamayacağını ve alternatif tedarikçi arayışlarını tartışarak sona ermektedir.

RUSYA'NIN ENERJİ KAYNAKLARI VE BAŞLICA İHRACAT YAPTIĞI ÜLKELER

Rusya, ABD ve Suudi Arabistan'ın ardından üçüncü en büyük petrol üreticisidir. Ocak 2022'de ABD'nin petrol üretimi 17,6 milyon varil/gün iken Suudi Arabistan'ın 12 milyon varil/gün ve Rusya'nın ise 11,3 milyon varil/gün idi. Rusya, petrol ürünleri ihracatında ilk sırada, ham petrol ihracatında ise Suudi Arabistan'ın ardından ikinci sırada yer almaktadır. Günlük yaklaşık 3,5 milyon varil petrol tüketen Rusya'nın günlük petrol ihracatı Aralık 2021'de 7,8 milyon varil idi. Söz konusu ihracatın yüzde 64'ünü ham petrol, geri kalanını da motorin, benzin, fuel oil ve jet yakıtı gibi petrol ürünleri oluşturmuştur.

Rusya petrol ihracatının yaklaşık yüzde 60'ını OECD Avrupa ülkelerine yapmaktadır. AB'nin en fazla petrol ithal ettiği ülke yüzde 25 payı ile Rusya iken hemen ardından gelen Norveç ve Kazakistan'ın payları ise sırasıyla yüzde 10 ve yüzde 9'dur. En fazla Rus petrolü ithal eden Avrupa ülkeleri sırasıyla Almanya ve Polonya'dır. Rusya'nın en fazla petrol ihraç ettiği ülke ise ihracatın yaklaşık yüzde 20'sini oluşturan Çin'dir.

OECD Amerika ülkeleri toplam petrol ithalatının yaklaşık yüzde 17'sini Rusya'dan yap-

GRAFİK 1. RUSYA'NIN BAŞLICA PETROL İHRAÇ ETTİĞİ ÜLKELER (ARALIK 2021, BİN VARİL/GÜN)*

Kaynak: "Oil Market and Russian Supply".

* Ham petrol ve petrol ürünleri toplamı

maktadır.¹ ABD ise 2019'dan bu yana Kanada ve Meksika'nın ardından en fazla petrolü Rusya'dan ithal etmekte ve bu ithalat Washington yönetiminin toplam petrol ithalatının yaklaşık yüzde 7'sini oluşturmaktadır.² Rusya'nın toplam petrol ihracatında ABD'nin payı ise yüzde 1 kadardır. Petrol yaptırımlarını destekleme kararı alan İngiltere'nin toplam petrol ithalatında ise Rusya'nın payı yaklaşık yüzde 10 iken Rusya'nın petrol ihracatında İngiltere'nin payı yüzde 1'den azdır.³

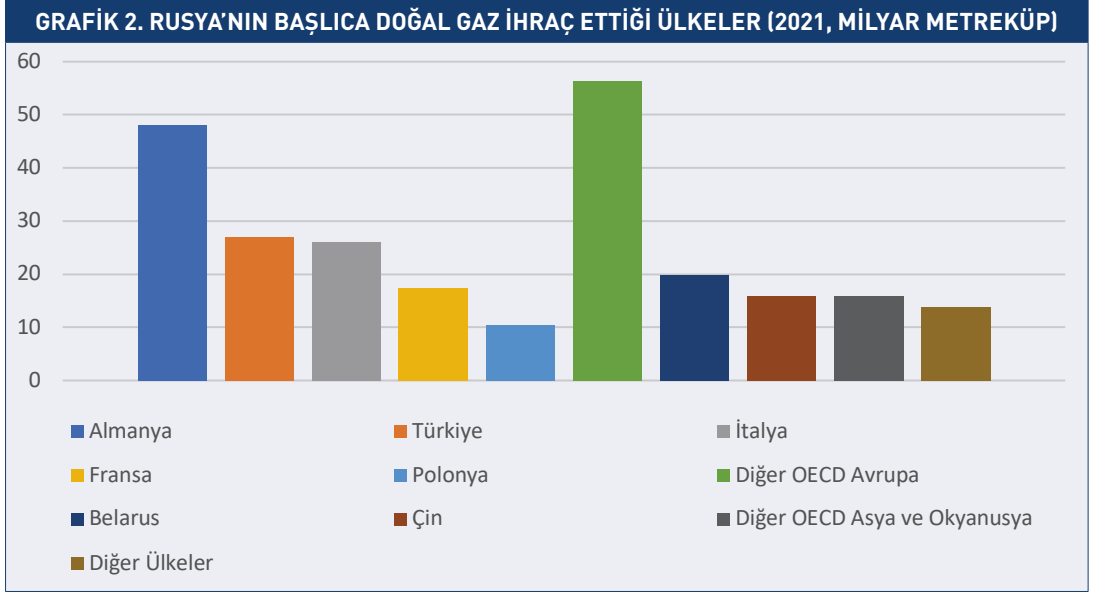
1 "Russian Supplies to Global Energy Markets - Oil Market and Russian Supply", IEA, (Şubat 2022), <https://www.iea.org/reports/russian-supplies-to-global-energy-markets>, (Erişim tarihi: 1 Mart 2022).

2 "U.S. Imports by Country of Origin", U.S. Energy Information Administration, 7 Mart 2022, https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_imp_cus_a2_nus_ep00_im0_mbb1_a.htm, (Erişim tarihi: 9 Mart 2022).

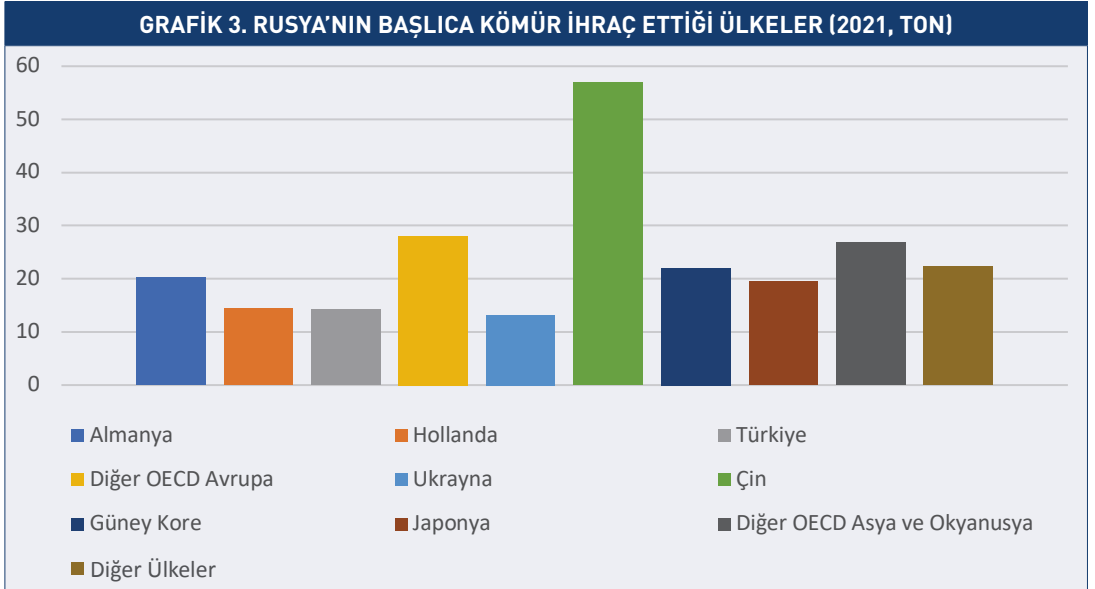
3 Martin Armstrong, "Russia's Most Important Oil Export Partners", Statista, 7 Mart 2022, <https://www.statista.com/chart/26999/russia-biggest-oil-export-partners>, (Erişim tarihi: 9 Mart 2022).

Rusya, boru hatları aracılığıyla en fazla doğal gaz ihrac eden ülkedir. Boru hatları ile başta AB üyesi ülkeler olmak üzere Avrupa'ya, Türkiye ve Çin'in de aralarında bulunduğu ülkelere doğal gaz ihrac edilmektedir. En fazla doğal gaz ihracatı sırasıyla Almanya, Türkiye, İtalya, Fransa ve Çin'e yapılmaktadır. Boru gazının yanı sıra sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) da ihrac eden Rusya en fazla LNG ihracatını yine AB'ye yapmaktadır (Grafik 2).

Petrol ve doğal gazın yanında dünyanın en büyük üçüncü kömür üreticisi olan Rusya küresel kömür tedarikinde de oldukça önemli bir paya sahiptir. Endonezya ve Avustralya'nın ardından en fazla kömür üreten üçüncü ülke olan Rusya ürettiği kömürün yarısından fazlasını ihrac etmektedir. En fazla kömür ihrac ettiği ül-

Kaynak: "Europe is Key Destination for Russia's Energy Exports"

Kaynak: "Europe is Key Destination for Russia's Energy Exports".

keler ise sırasıyla Çin, Güney Kore, Almanya ve Japonya'dır (Grafik 3).

Son olarak Rusya'nın en büyük nükleer enerji endüstrilerinden birine sahip olduğunu da vurgulamak gerekir. Günümüzde nükleer teknoloji alanında ürün ve hizmet ihracatı Rusya'nın

hem siyaseti hem de ekonomisi için bir hedef niteliği taşımaktadır. Rusya Dışişleri Bakanlığı tarafından desteklenen ulusal nükleer enerji şirketi Rosatom aracılığıyla dünya genelinde bugüne dek 20'den fazla nükleer güç santrali inşa eden ve daha fazlasını inşa etmeyi planlayan Rusya'nın

TABLO 1. SOVYETLER BİRLİĞİ SONRASI DÖNEMDE RUSYA'NIN YURT DIŞINDAKİ NÜKLEER ENERJİ PROJELERİ*

Ülke	Proje Sayısı	Durum
Ukrayna	2	Faal
	1	Askiya alındı
İran	1	Faal
Çin	2	Faal
	2	İnşa halinde
	2	Anlaşma tamamlandı
Hindistan	1	Faal
	1	İnşa halinde
	1	Planlanan
	1	Anlaşma tamamlandı
	1	Bilinmiyor
Belarus	1	Faal
	1	İnşa halinde
Bulgaristan	1	İptal edildi
Bangladeş	1	İnşa halinde
Türkiye	1	İnşa halinde
Macaristan	1	Planlanan
Mısır	1	Planlanan
Ermenistan	1	Anlaşma tamamlandı
Finlandiya	1	İnşa halinde
Slovakya		Planlanan
Özbekistan	1	Planlanan
Güney Afrika	1	Anlaşma tamamlandı
Nijerya	1	Anlaşma tamamlandı
Arjantin	1	Anlaşma tamamlandı
Endonezya		Planlanan
Cezayir	1	Bilinmiyor
Ürdün	1	İptal edildi
Vietnam	1	Süresiz beklemede

Kaynak: "Nuclear Power in Russia".

* Aralık 2021 itibarıyla

2017 sonrası yurt dışı projelerinin toplam değerinin 133 milyar dolar olduğu düşünülmektedir.⁴ Rusya; Türkiye'nin yanı sıra Belarus, Çin, Hindistan, İran ve Macaristan'da nükleer güç santrali inşa ederken Cezayir, Nijerya ve Bangladeş gibi pek çok ülkede ise yatırımcı konumundadır. Ayrıca dünya uranyum tedarikinin yüzde 5'ini karşılamaktadır. Ulusal uranyum zenginleştirme kapasitesinin küresel kapasitenin yüzde 43'ünü oluşturması sayesinde Kazakistan ve diğer büyük üreticilerin ürettiği uranyum Rusya'da işlenmektedir. Rusya 2020'de küresel zenginleştirilmiş uranyum tedarikinin üçte birini karşılamıştır.⁵

RUSYA'YA UYGULANAN BAZI YAPTIRIMLAR

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in, askerlerinin Ukrayna'ya gireceği sinyallerini vermesi Batılı ülkelerde Moskova yönetimini caydırmak amacıyla yapılabileceklerin değerlendirilmesi sürecini başlatmıştır. Bu süreçte Rusya ile derin ekonomik ilişkilere sahip olan çok sayıda devlet –başta AB üyesi devletler– enerji ticareti gibi devam eden faaliyetlerinin zarar görmemesini öncelemiştir. Rus ekonomisinin görmesi muhtemel zararların küresel ekonomik ve ticari sistemi mümkün olduğunca az etkilemesi için de çaba harcanmıştır. Halihazırda Kırım'ın ilhakının ardından ABD ve AB tarafından uygulanmaya başlanan yaptırımların Rusya'yı fazla etkilemediği görülünce yeni yöntemlere başvurulması gerektiği tartışılmıştır. Alınan önlemlerden ilki Rus askerleri Ukrayna'ya girmeden iki gün önce

4 "Nuclear Power in Russia", World Nuclear Association, (Aralık 2021), <https://world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/russia-nuclear-power.aspx>, (Erişim tarihi: 22 Mart 2022).

5 Alex Gilbert ve Morgan Bazilian, "Russia's Energy Clout Doesn't Just Come from Oil and Gas – It's also a Key Nuclear Supplier", The Conversation, 18 Mart 2022, <https://theconversation.com/russias-energy-clout-doesnt-just-come-from-oil-and-gas-its-also-a-key-nuclear-supplier-179444>, (Erişim tarihi: 20 Mart 2022).

Almanya Şansölyesi Olaf Scholz'un açıkladığı Kuzey Akım 2 (Nord Stream 2) doğal gaz boru hattının sertifikasyon sürecinin durdurulması olmuştur. Eski Şansölye Angela Merkel döneminde imzalanan ve 2019'da faaliyete geçirilmesi planlanan proje Finlandiya ve Danimarka hükümetlerinin itirazları nedeniyle uzamıştır. Tüm eleştirilere karşılık Merkel tarafından Kuzey Akım 2'nin ticari bir proje olarak nitelendirilmesi ABD ve Polonya gibi ülkelerin tepkisini çekse de inşa süreci 2021'de tamamlanmıştır. Putin'in uluslararası hukuka aykırı şekilde gerçekleştirdiği Ukrayna saldırısı nedeniyle Almanya'nın projeyi tamamen iptal etmesi beklense de şimdilik yeni Alman hükümeti halihazırda fiilen sürüncemede bırakılan süreci resmen askıya almıştır.⁶

24 Şubat'ta başlayan Rusya-Ukrayna savaşı Moskova'nın küresel ekonomik sistemden izole edilmesini amaçlayan yaptırımları beraberinde getirmiştir. Yaptırımlarla Rus ordusunun Ukrayna'dan çekilmesi hedeflenmektedir. ABD, AB, İngiltere ve Kanada'nın öncülük ettiği ilk ve en fazla etkili olması beklenen yaptırım Rusya'nın SWIFT sisteminden çıkarılmasıdır. Aralarında Merkez Bankasının da bulunduğu Rusya'da faaliyet gösteren çok sayıda bankanın uluslararası bankacılık mesajlaşma sistemi olarak tanımlanan SWIFT sisteminden çıkarılarak sınır ötesi ticari faaliyetlere erişimlerinin durdurulması amaçlanmıştır. Bu yöntemle bilhassa Merkez Bankasının yurt dışındaki rezervlerine ulaşımı kısıtlanarak Rus ekonomisine ciddi zarar verilmesi beklenmektedir. Zira Putin yönetiminin savaş öncesinde toplam 645 milyar dolar değerindeki rezervlerine güvenerek Ukrayna'ya girdiği düşünülmektedir.⁷ Ancak enerji ithala-

tından doğan ödemelerin yapılabilmesi amacıyla Gazprombank ve Sberbank'ın da aralarında bulunduğu bazı Rus bankaları bu yaptırımın dışında bırakılmıştır.⁸

AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen 25 Şubat'ta çok sayıda yaptırımın yanı sıra Rusya'nın enerji sektörüne, petrol rafinerilerinin modernizasyonunu engellemeye yönelik yaptırım uygulayacaklarını açıklamıştır. Bu kararın kısa vadede Rusya'nın petrol ihracatı ve gelirlerini etkilemesi muhtemel görünmemektedir. AB'nin Rus petrolüne bağımlılığı ise daha ağır enerji yaptırımları uygulanması ihtimalini zayıflatmaktadır. Keza Birlik karar alıcıları ve bazı üye ülkeler enerji sektörü yaptırımlarını desteklerken petrolün yüzde 30'unu ve doğal gazın ise yüzde 55'ini Rusya'dan ithal eden Almanya gibi ülkelerin ağırlaştırılmış enerji yaptırımlarına karşı çıktığı bilinmektedir.⁹

Kanada, Rusya'dan petrol ithalatına yaptırım uygulayacağını açıklayan ilk ülke olmuştur. 28 Şubat'ta Başbakan Justin Trudeau ve Doğal Kaynaklar Bakanı Jonathan Wilkinson tarafından açıklanan karar ile ham petrol ithalatına yaptırım uygulanması planlanmaktadır. Ancak Kanada Enerji İdaresine göre 2019'dan bu yana Rusya'dan ham petrol ithal edilmemektedir. Kanada'nın Rusya'dan ithal etmekte olduğu petrol ürünleri ise yaptırımlar kapsamına alınmamıştır.¹⁰ Bu durumda alınan yaptırım kararının

8 Söz konusu bankalar sahip oldukları varlıklar bakımından Rusya'nın en büyük bankaları arasında yer almaktadır. Christian Perez, "What Does Russia's Removal from SWIFT Mean for the Future of Global Commerce?", *Foreign Policy*, 8 Mart 2022.

9 "Germany Warns against Ban on Energy Imports from Russia", DW, 3 Mart 2022; Hans von der Burchard ve Merlin Sugue, "Germany's Scholz Rejects Calls to Ban Russian Oil and Gas", *Politico*, 7 Mart 2022; Ayhan Simsek, "Germany Remains Reluctant to Ban Energy Imports from Russia", Anadolu Agency, 22 Mart 2022.

10 "Government of Canada Moves to Prohibit Import of Russian Oil", Government of Canada, 28 Şubat 2022, <https://www.canada.ca/en/natural-resources-canada/news/2022/02/government-of-canada-moves-to-prohibit-import-of-russian-oil.html>, (Erişim tarihi: 3 Mart 2022); Beth Timmins, "Canada to Ban Imports of Crude oil from Russia", BBC, 28 Şubat 2022.

6 Sarah Marsh ve Madeline Chambers, "Germany Freezes Nord Stream2 Gas Project as Ukraine Crisis Deepens", Reuters, 22 Şubat 2022.

7 "National Reserves of the Russian Federation (End of Period)", Bank of Russia, 18 Şubat 2022, https://cbr.ru/eng/hd_base/mrrf/mrrf_m, (Erişim tarihi: 23 Mart 2022).

Kanada açısından bir fedakarlık olmadığı, ülke ekonomisinin olumsuz etkilenmesinin önlenmeye çalışıldığı açıktır. Rusya'nın karşısında Ukrayna'nın yanında yer aldığı ve Transatlantik ittifakının ilk yaptırım uygulayan ülkesi olduğu izlenimini vermeye çalışan Kanada'nın petrol ürünleri ithalatını tehlikeye atmayarak kendi çıkarlarını önceliği görülmektedir.

ABD Başkanı Joe Biden ise Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısının on üçüncü gününde (8 Mart) bu ülkeden ithal edilen petrol, doğal gaz ve kömüre yaptırım uygulanmasına yönelik bir kararname açıklamıştır. Buna göre ithalatın yanı sıra Amerikan vatandaşlarının Rusya'nın enerji sektörüne yatırım yapmaları ve yabancıların yatırım yapmaları için destek sağlamaları da yasaklanmıştır. Sürecin başından bu yana ABD ile uyumlu bir tavır takınan İngiltere de takiben Rusya'dan petrol ithal etmeyi sonlandıracağını ve bu ülkenin enerji sektörüne yatırım yapılmasını yasaklayacağını beyan etmiştir. Ancak Birleşik Krallık İş, Enerji ve Sanayi Stratejisi Bakanı Kwasi Kwarteng sanayicinin ve nihai tüketicinin korunması için bu sürecin 2023'e dek uzatılacağını kamuoyu ile paylaşmıştır.¹¹ Başkan Biden da yaptırım kararından bir hafta kadar önce Haziran'a dek enerji sektörüne yaptırım uygulamayı düşünmediklerini açıklamıştır.¹² Ancak savaşın şiddetini artırarak sürdürülmesi ihtimaline karşılık enerji sektörüne uygulanabilecek yaptırımların masaya yatırıldığını da belirtmiştir. Başkan Biden, AB'yi de pek

çok kez enerji alanında yaptırımlar uygulamaya davet etmekle birlikte "Yaptırım uygulayacak durumda olmayabilirler, ABD Avrupa ülkelerinin toplamından çok daha fazla petrol üretiyor" sözleriyle ise Birlik üzerinde oluşturduğu baskıyı azaltmıştır. Biden, AB'nin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltması konusunda yakın iş birliği içinde olduklarını da vurgulamıştır.¹³

Rusya, ABD ve Suudi Arabistan'ın ardından üçüncü en büyük petrol üreticisidir. Rusya, petrol ürünleri ihracatında ilk sırada, ham petrol ihracatında ise Suudi Arabistan'ın ardından ikinci sırada yer almaktadır.

9 Mart'ta ise Biden yönetiminden bir yetkili ABD'nin yaptırımlara nükleer enerjiyi de dahil etmek üzere görüşmeler yaptığını açıklamıştır. Rusya'nın ulusal nükleer enerji şirketi Rosatom'un doğrudan hedef alınmasının planlandığı belirtilirken olası yaptırımların Amerikan nükleer endüstrisine verebileceği zararların değerlendirildiği de ifade edilmektedir. Zira Rusya Amerikan nükleer enerji sektörü için önemli bir yere sahiptir. 2020'de ABD'nin toplam uranyum ithalatının yüzde 16,5'i ve nükleer reaktörlerinin ihtiyaç duyduğu zenginleştirilmiş uranyumun ise yüzde 23'ü Rusya'dan ithal edilmiştir. Rosatom aynı zamanda dünya genelinde en fazla nükleer enerji projesi yürüten ve nükleer yakıt ihraç eden şirketlerden biridir.¹⁴

11 "UK to Phase out Russian Oil Imports", UK Government, 8 Mart 2022, <https://www.gov.uk/government/news/uk-to-phase-out-russian-oil-imports#>, (Erişim tarihi: 9 Mart 2022).

12 Amerikan Ticaret Bakanlığı tarafından alınan bir karara göre enerji ticaretinden kaynaklı ödemelerin sürdürülebilmesi için SWIFT yaptırımlarına 24 Haziran'a dek bir muafiyet uygulanması kararı alınmıştır. Ancak 8 Mart'ta başkanlık kararnamesi bu kararı geçersiz kılmıştır. Bkz. Hunton Andrews Kurth, "US Sanctions Target Russia's Energy Sector and Ban Imports of Russian Oil, LNG, and Coal as Enforcement Efforts Increase and Agencies Consider Cryptocurrency and other Digital Assets", National Law Review, 10 Mart 2022, <https://www.natlawreview.com/article/us-sanctions-target-russia-s-energy-sector-and-ban-imports-russian-oil-lng-and-coal>, (Erişim tarihi: 15 Mart 2022).

13 "Remarks by President Biden Announcing U.S. Ban on Imports of Russian Oil, Liquefied Natural Gas, and Coal", The White House, 8 Mart 2022, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/08/remarks-by-president-biden-announcing-u-s-ban-on-imports-of-russian-oil-liquefied-natural-gas-and-coal>, (Erişim tarihi: 15 Mart 2022).

14 Ari Natter vd., "U.S. Weighs Sanctions on Russian Uranium Supplier Rosatom", Bloomberg, 9 Mart 2022.

Avustralya da 10 Mart'ta Batı ittifakına katılarak Rusya'dan ham petrol, petrol ürünü, doğal gaz, kömür ve benzeri enerji ürünlerinin ithalatının durdurulacağını açıklamıştır. 12 Nisan'da uygulanmaya başlanacak bu karar ile Kırım'ın ilhakının ardından alınan yaptırım kararlarının genişletilmesi amaçlanmıştır.¹⁵ Yaptırımların uygulanmasının geciktirilmesiyle ise Avustralya'nın bu tarihe dek Rusya'dan petrol ve doğal gaz ithal etmeyi sürdürmesi sağlanmıştır. Keza Marine Traffic verilerine göre Avustralya'nın Rusya'dan LNG ithalatı devam etmektedir.¹⁶

24 Şubat'ta başlayan Rusya-Ukrayna savaşı Moskova'nın küresel ekonomik sistemden izole edilmesini amaçlayan yaptırımları beraberinde getirmiştir.

Yaptırımların dışında alınan diğer bazı önemli kararlar da vardır. Aralarında BP, Shell, Total, ExxonMobil ve Equinor gibi bazı Batılı büyük enerji şirketleri Rusya'daki iş birliklerinden çekilmeyi ve/veya Rus enerji sektörüne yatırımlarını durdurmayı planladıklarını açıklamıştır. Hidrokarbon arama ve üretiminin yanı sıra doğal gaz boru hatları işletmesi ve LNG terminaleri gibi projelerde hisse sahibi olan şirketle-

rin ortalıktan çekilmesinin Rus enerji sektörünü olumsuz etkilemesi muhtemeldir. Bununla birlikte Rusya'nın uzun yıllardır en önemli oyuncularından biri olduğu fosil enerji kaynakları alanında ciddi bir *know-how* elde ettiği bilinmektedir. Yine de Rus şirketlerin faaliyetlerinin sürdürülebilirliği için sermaye ihtiyacının önemi düşünüldüğünde Batılı şirketlerin tamamen çekilmesi durumunda Rusya enerji sektörü ve ekonomisinin zarar görmesi kaçınılmazdır.¹⁷

Son olarak AB Komisyonu yaptırımların yanı sıra Rusya'dan enerji ithalatını bırakma yönünde de adımlar atarken savaşın çıkmasının ardından bir araya gelen G7 liderleri de Rusya'dan petrol ithalatını durdurma yönünde sözleştiklerini açıklamıştır. Komisyon "REPowerEU" yani "AB'yi Yeniden Güçlendir" başlıklı önerge ile Birlik ülkelerinin Rusya'dan ithal ettiği doğal gazı 2022 sonuna dek üçte iki oranında azaltmayı hedeflemektedir.¹⁸ 2030'a dek ise tüm fosil yakıt ithalatının tamamen sonlandırılması planlanmaktadır. Önerge sektör temsilcilerinin de aralarında bulunduğu çok sayıda uzman tarafından "realiteden uzak" olarak değerlendirilirken AB'nin Kırım'ın ilhakı sonrasındaki tepkilerine kıyasla daha yüksek perdeden ses çıkardığı söylenebilir.¹⁹

Görüldüğü üzere enerji sektörüne uygulanan/uygulanmasına karar verilen yaptırımlar büyük ölçüde Rusya'nın petrol ihracatını hedef almaktadır. ABD, İngiltere, Kanada ve Avustralya'nın petrol alımlarını durdurmasının hem kendi petrol ithalatlarında Rusya'nın payının görece az olması hem de Rusya'nın petrol ihra-

15 "Russia – Extension of Sanctions on Russia to Prohibit the Import into Australia of Russian Oil and other Energy Products", Australian Government Department of Foreign Affairs and Trade, 11 Mart 2022, <https://www.dfat.gov.au/news/news/russia-extension-sanctions-russia-prohibit-import-australia-russian-oil-and-other-energy-products#>, (Erişim tarihi: 25 Mart 2022).

16 "LNG tanker energy navigator is estimated to arrive at Dampier – Australia in the next 24 hours..." Bkz. Russian Tanker Tracker, Twitter, 23 Mart 2022, <https://twitter.com/RUTankerTracker/status/1506439433020710919>, (Erişim tarihi: 25 Mart 2022); "LNG tanker LNG DREAM departed Russia carrying fossil fuels..." Bkz. Russian Tanker Tracker, Twitter, 18 Mart 2022, <https://twitter.com/RUTankerTracker/status/1502985989874143235>, (Erişim tarihi: 25 Mart 2022).

17 Michael Race ve Lucy Hooker, "Which Companies are Pulling out of Russia?", BBC, 11 Mart 2022.

18 "RePowerEU: Joint European Action for more Affordable, Secure and Sustainable Energy", European Commission, 8 Mart 2022, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_22_1511/IP_22_1511_EN.pdf, (Erişim tarihi: 8 Mart 2022).

19 Sohbet Karbuz, Cüneyt Kazoğlu ve Barış Sanlı, "Web Panel: Enerji Krizi", Bilkent Üniversitesi Enerji Politikaları Araştırma Merkezi 14 Mart 2022.

catında küçük bir paya sahip olmaları nedeniyle ne kendileri ne de Moskova yönetimi için çok zorlayıcı sonuçlar doğurmayacağı fikrine ulaşılabilir. Ancak petrol piyasaları küresel bir yapıya sahiptir ve bu yapı söz konusu çıkarımın aksini işaret etmektedir.

YAPTIRIMLARIN KÜRESEL ENERJİ PİYASALARINA ETKİLERİ

Halihazırda koronavirüs (Covid-19) salgını sonrasında artan talep nedeniyle 2021'in son çeyreğinden itibaren yükselişe geçen enerji fiyatları savaşın başlamasının ardından daha sert artış göstermiştir. Petrol fiyatları 2014'ten bu yana ilk kez 130 dolara çıkmıştır. Avrupa'nın en yüksek derinlikli doğal gaz piyasası TTF'de (Title Transfer Facility) 300 avro ile tüm zamanların en yüksek seviyesi gözlemlenmiştir. Benzer şekilde kömür fiyatları da 300 dolar ile yeni bir rekor kırmıştır. Bu durum dünya genelinde elektrik, ısınma ve akaryakıt maliyetlerini artırırken pek çok sektörde de fiyat artışına neden olmaktadır. Örneğin ABD'de bir ay kadar önce ortalama 3 dolar seviyesinde olan 1 galon benzinin fiyatı 22 Mart itibarıyla 4,2 dolar seviyesine çıkmıştır.²⁰ Türkiye'de de artan enerji fiyatlarının da etkisiyle elektrik, doğal gaz ve akaryakıt fiyatlarında artış gözlemlenmektedir.

Savaşın ne kadar süreceğini kestirmek zor iken kalıcı ateşkes sağlanması halinde yaptırımların –en azından enerji sektörüne uygulananların– kaldırılması muhtemel görünmektedir. Zira ne Avrupa'da ne de dünyanın geri kalanında sanayicilerin de nihai tüketicilerin de uzun süre yüksek fiyatlarla mücadele etmesi olası görünmemektedir. Çok sayıda ülkede hane tüketicileri

faturalarını ödemekte güçlük çekerken tedarik zincirlerinde de ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Enerji fiyatlarındaki artış sonucu gıdadan giyime her sektörde meydana gelen fiyat artışları perakende sektöründe de problemlere neden olmaktadır. Artan fiyatlar üretimin azalışını da beraberinde getirerek orta vadede sorunların derinleşeceği öngörülerine yol açmaktadır. Dahası Ekim'den bu yana Avrupa'da artan enerji fiyatları nedeniyle çok sayıda şirket iflas etmişken yüksek fiyatların uzun süre devam etmesinin iflasları daha da artırması kaçınılmazdır.

Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency, IEA) savaşın başlamasının ardından bir ay içerisinde –yaptırımların etkisiyle– Rusya'nın 2,5 milyon varil/günlük petrol üretiminin piyasalardan çekileceğini tahmin etmektedir. Yine IEA'ya göre 2022'de petrol talebi artarak uzun bir aranın ardından 100 milyon varil/gün seviyesinin üzerine çıkacaktır. Bilhassa 2022'nin ikinci yarısında Kuzey Yarımküre'deki yaz mevsimi ile birlikte hareketliliğin ve petrol talebinin artması beklenmektedir. Bu durumun daha ciddi bir arz-talep dengesizliğine yol açması muhtemel görülürken arzın talebi karşılamakta yetersiz kalması durumunda ise daha yüksek fiyatlarla karşı karşıya gelinmesi kaçınılmazdır.

Son olarak artan fiyatların enflasyon üzerinde itici güç oluşturduğunu ve halk arasında rahatsızlığa neden olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir. Bu durum ABD ve Fransa gibi seçimlerin yaklaştığı ülkelerde halk protestolarına neden olurken iktidar partileri de oy kaybetme endişesi duymaktadır.

Yaptırım kararları sonrasında iki farklı senaryodan söz edilebilir: i) savaş uzun süre devam edecek ve beraberinde yaptırımlar da sürecektir, ii) savaş kısa zaman sonra sona erecek ve yaptırımlar kaldırılacaktır. İlk senaryoya göre küresel piyasalarda enerji fiyatlarında ciddi bir gerileme beklenmemektedir. Fiyatların yeniden ciddi

²⁰ 1 galon yaklaşık 3,8 litredir. Fiyatlar eyaletlere göre farklılık göstermektedir; 4,2 dolar tüm eyaletlerin fiyatlarının ortalamasıdır.

bir artış trendine girip girmeyeceği ise savaşın şiddetini artırması durumu ile yakından ilgili olacaktır. Ancak savaş devam ettiği müddetçe fiyatlar halihazırda bulunduğu seviyeyi koruma eğilimi sergileyecektir. Bu durum yüksek ölçüde enerjide dışa bağımlı ülkeler başta olmak üzere çok sayıda ülkeyi olumsuz etkileyecek, mevcut ekonomik sorunları daha da derinleştirecektir. Enerji maliyetinden kaynaklı tüm kalemlerde artış devam ederek enflasyonun dünya genelinde yükselmesine neden olacak ve hem ulusal ekonomiler hem de küresel ekonomi ciddi bir daralma ile karşı karşıya gelecektir. Enerji ihracatçısı ülkeler gelirlerini artıracakken –ABD örneğinde olduğu gibi– serbest piyasa ekonomisine sahip ülkelerde ise bir yandan gelir seviyesi yükselirken diğer yandan enerji fiyatlarının artması da kaçınılmaz olacaktır.

AB'nin enerji yaptırımlarını artırması ve Rusya'dan enerji ithalatına yaptırım uygulaması halinde –ki mevcut durumda bu gerçekçi görünmese de– Moskova yönetimi cezalandırılmak istenirken AB vatandaşlarının ciddi bir ekonomik yük altına çekileceği açıktır. AB içerisinde hükümetler gibi vatandaşlar arasında da ekonomik sıkıntılar artmasını Rusya'ya cezalandırmak uğruna göze alınabilir bulanlar olduğu gibi böyle bir yükün altına girmek istemeyenler de vardır. Bu durum AB içerisinde halihazırda var olan çok sayıda soruna yenilerini ekleyerek Birliğin meşruiyetinin daha yüksek perdeden sorgulanmasına yol açabilir.

Rusya ekonomisinin şimdiden zarar görmeye başladığı açık iken enerji yaptırımlarının artırılması halinde çok daha büyük bir darbe alması beklenmektedir. AB'nin ABD'ye katılarak enerji yaptırımlarını uygulaması Rusya'nın Çin'e bağımlılığını artıracaktır. Çin'in İranda –yaptırımlara rağmen– görece az miktarda da olsa petrol almaya devam etmesi Rusya ile enerji ticaretini sürdüreceği şeklinde yorumlanabilir.

Uzun vadede ise hem Rusya hem de diğer ülkeler için ulusal paralarla ticaret girişimlerinin artacağı öngörülmektedir. Putin, savaşın üzerinden geçen bir ayın sonunda yaptırımların etkisini azaltmak amacıyla enerji ticaretinde ruble kullanılması için hazırlık yapılması talimatını vermiştir.²¹ Böyle bir durumda yerli paralar dolar karşısında değer kazanabilir ve çok sayıda para biriminin kullanıldığı yeni bir küresel ekonomik sistemden söz edilebilir. Doların uluslararası rezerv para birimi olması durumu da ciddi bir meydan okuma ile karşı karşıya gelebilir. Ayrıca Rusya'nın Kırım'ın ilhakından sonra AB tarafından SWIFT sisteminden çıkarılmakla tehdit edilmesinin ardından kendi ulusal ödeme sistemini oluşturduğunu hatırlamak gerekir. SWIFT sistemine olan bağımlılığın azaltılması amacıyla oluşturulan Mali Mesajların Aktarımı için Sistem (System for Transfer of Financial Messages, SPFS) ile bugün Rusya içindeki bankacılık işlemlerinin yüzde 20'si gerçekleştirilmekte, yirmi üç yabancı banka ile sınır ötesi bankacılık işlemi yapılabilmektedir.²² Rusya'nın yaptırımları bertaraf edebilmek için benzer girişimlerinin sürmesi de beklenebilir.

Savaşın sona ermesi ve beraberinde yaptırımların kaldırılması senaryosuna göre ise piyasalarda savaş kaynaklı ortaya çıkan gerilim azalabilir. Bu gerilimin tamamen ortadan kalkması ise savaşın ve yaptırımların ne kadar süreceği ile ilgilidir. Rus enerji kaynaklarına yeniden ithalatçı ülkelerden talepler gelebilir ve yaptırımlardan kaynaklanan arz eksikliği durumu ortadan kalkabilir. İngiltere, Rusya'nın Ukrayna'dan çekilmesi ve kalıcı ateşkes ilan edilmesi durumunda yaptırımları kaldırmaya hazır oldukla-

21 "Putin Demands Ruble Payments for Gas, Escalating Energy Fight", Bloomberg, 23 Mart 2022.

22 Perez, "What Does Russia's Removal from SWIFT Mean for the Future of Global Commerce?"

rını açıklamıştır.²³ Ancak savaş öncesinde var olan ve koronavirüs sonrasında ise artan talep kaynaklı oluşan kriz ortamı nedeniyle 2021 üçüncü çeyrek sonrasında başlayan sorunlu süreç devam edebilir. Bahsi geçen sürecin çözümü için ise farklı tedbirlerin alınması gerekirken²⁴ savaşın oluşturduğu belirsizliğin giderilmesinin hem yatırımcılar hem de nihai tüketiciler için olumlu olacağını söylemek mümkündür.

Yatırım kararlarının alınması kadar yaptırımların uygulanması da önem arz etmektedir. ABD'nin 8 Mart'taki kararına rağmen halen Rusya'dan petrol ve LNG siparişlerinin Rusya limanlarından ABD'ye ulaşmak üzere yola çıktığı –İran yaptırımları sonrasında sıklıkla başvurulana– tanker trafiği izleme/gözleme uygulamalarınca tespit edilmektedir. İddialara göre 8 Mart'tan sonra 10'a yakın ham petrol ve petrol ürünleriyle yüklü tanker ABD'ye teslim edilmek üzere Rusya'dan yola çıkmıştır.²⁵ Bu durum ABD'nin kendi koyduğu yaptırımlara uymadığı şeklinde yorumlanabilirken diğer ülkelerden Rusya'dan enerji ithalatını azaltmaları/durdurmaları ve yatırım uygulamalarının talep edilmesi de samimi bulunmayacaktır.

YAPTIRIMLAR SONRASI ALTERNATİF TEDARİKÇİ ARAYIŞLARI

Yaptırımların sonrasında piyasalarda oluşması muhtemel şoklara karşı önlem almak amacıyla Başkan Biden, yaptırım kararını açıklamasının öncesinde IEA ve çok sayıda ülke ile koordineli bir şekilde stratejik petrol rezervinden 60 milyon

varil petrolü piyasaya sürme kararı aldıklarını açıklamıştır. Kısa süreli etki oluşturması beklenen karar geçici bir çözüm üretmesi nedeniyle fiyatlar üzerinde pek etkili olmamıştır. Rusya'dan petrol ithalatını durduracak olmaları ABD ve İngiltere gibi ülkelerin ikame bir kaynak bulmasını gerektirmiştir. Bu noktada Rus petrolüne alternatif olarak Ortadoğu ülkelerinde üretilen petroler öne çıkmaktadır. Ağırıklı olarak Orta ve Doğu Avrupa'da ve Akdeniz ülkelerinde tüketilen Rus petroleri kalite açısından Ortadoğu petrolerine benzemektedir. İran, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) gibi ülkelerde üretilen petrolerle benzeşen Rus petrolünün bahsi geçen ülkelerin üretimlerini artırması ile ikame edilebileceği düşünülmektedir.

Halihazırda koronavirüs salgını sonrasında artan talep nedeniyle 2021'in son çeyreğinden itibaren yükselişe geçen enerji fiyatları savaşın başlamasının ardından daha sert artış göstermiştir.

Biden yönetiminin Suudi Arabistan ve BAE'den üretimi artırmaları talebinde bulunmak istediği bilinmektedir. Ancak tüm ısrarlara karşın görüşme sağlanamadığı iddia edilmektedir.²⁶ 2016'dan bu yana süren OPEC+ ittifakının en büyük üreticilerinden olan Rusya'yı, örgüt üyeleri savaşın başından bu yana yaptırım kararlarında çekimser davranarak veya aksi oy kullanarak yalnız bırakmamıştır. BAE, Irak ve İran'dan zaman zaman üretimin artırılacağı yönünde bireysel açıklamalar da gelmektedir. Son olarak 9 Mart'ta BAE'den gelen üretimin artırılacağı ve

23 Edward Malnick, "Crippling Sanctions could be Lifted if Russia Withdraws from Ukraine, Says Liz Truss", *The Telegraph*, 26 Mart 2022.

24 Bu farklı bir çalışmanın konusu olabilir.

25 Ayrıntılı bilgi için bkz. Russian Tanker Tracker, Twitter, <https://twitter.com/RUTankerTracker>, (Erişim tarihi: 25 Mart 2022).

26 Dion Nissenbaum vd., "Saudi, Emirati Leaders Declines Calls with Biden During Ukraine Crisis", *The Wall Street Journal*, 8 Mart 2022; David Charter ve Charles Bremner, "Saudi Arabia and UEA Refuse to Take Biden's Call on Oil", *The Times*, 10 Mart 2022.

OPEC'in bunun için teşvik edilebileceği iddiası 130 dolar seviyesindeki Brent petrol fiyatlarının 105 dolara dek gerilemesinde etkili olmuştur. Ancak bu açıklamayı BAE petrol bakanının OPEC+ ittifakının üretim planına sadık kalınacağına yönelik beyanı takip etmiştir. Yani OPEC içerisinde bir anlaşmazlık olduğu açıktır. Dahası ülkelerin ek üretim kapasitelerini kullanarak üretimlerini Rusya'nın yaklaşık 7-8 milyon varil/günlük ihracatını ikame edecek seviyede artırmaları oldukça zor görünmektedir. Çünkü Suudi Arabistan, BAE, Irak, İran ve Venezuela'nın yedek kapasitelerini kullanmaları üretimi en fazla günde 3-4 milyon varil artırabilecektir. Bu durumda Rusya'nın petrol ihracatının ancak yarısı ikame edile-

Bugün Rusya'ya uygulanan yaptırımlar yalnızca Rus ekonomisini etkilemekle kalmayıp dünya piyasalarında petrol, doğal gaz, kömür, elektrik başta olmak üzere çok sayıda ürün ve hizmette fiyat artışlarına neden olmaktadır.

bilecek, tamamının karşılanması mümkün olmayacaktır. ABD'nin görüştüğü Venezuela ise geniş rezervlerine karşın hem oldukça düşük üretim seviyesine sahip olması hem de petrolünün kalitesi açısından sınırlı sayıda ülkeye hitap edebilecek durumdadır. Uzun vadede Rusya'nın enerji piyasalarından izole edilmesi ise ancak İran'a uygulanan yaptırımların kaldırılması, Libya ve Irak'taki sorunların çözülmesi ve bu ülkelerin her birinin ivedilikle yatırım olarak yeniden küresel piyasalarda etkili birer oyuncu olmalarının sağlanması ile mümkün olacaktır.

AB genelinde de Rusya'dan ithal edilen doğal gaza olan bağımlılığın azaltılabilmesi için

yeni tedarikçiler edinilmesi gündemdedir. Halihazırda doğal gaz ithal edilen ülkelere daha fazla gaz alınması da söz konusu olabilir. Katar bu ülkelere biri olabilir. Ancak AB'nin uzun süredir LNG ithal ettiği Katar'ın Asya ülkeleri ile çok sayıda uzun dönemli kontratı bulunmaktadır. Katar Enerji Bakanı Saad Kaabi de Rusya'nın ihracatını ikame edecek kadar ilave gaz temin etmelerinin mümkün olmadığını altını çizmiştir. Türkmen gazı da uzun süredir gündemde olan ancak çeşitli siyasi ve ekonomik nedenlerle bir türlü sonuç alınamayan bir diğer alternatiftir. Sorunların çözülmesi ve bir anlaşma sağlanması durumunda Azerbaycan'da başlayan Güney Gaz Koridoru üzerinden TANAP ve TAP ile AB'ye Türkmen gazı gönderilebilir.

İran hem AB hem de Rusya'dan doğal gaz almayı bırakmak isteyen ülkeler için ilk akla gelen alternatiflerden biridir. Ülke, küresel doğal gaz rezervleri açısından Rusya ile ilk sıraları paylaşmaktadır. Bu da İran'ın mevcut durumun çok üzerinde bir ihracat potansiyeline sahip olduğunu işaret etmektedir.²⁷ Ancak İran aynı zamanda büyük bir doğal gaz tüketicisidir; elektrik üretimi ve sanayinin yanı sıra kış aylarında ısınma amaçlı olarak çok yüksek miktarda doğal gaz kullanılmaktadır. Bu sebeple İran'ın öncelikle kendi iç tüketimini regüle etmesi ve üretimi artıracak tedbirler alması gerekmektedir. Zira üretilen doğal gaz bazı yıllarda iç tüketimi bile karşılayamamaktadır. Devam eden nükleer müzakereler sonucunda yaptırımların kaldırılması durumunda Tahran yönetiminin hızlıca yatırım alması ve başta Güney Pars sahası olmak üzere çok sayıda sahada doğal gaz üretimine başlaması söz konusu olabilir. Böylece kendi tüketimini düzenleyen İran ihraç etmek için de daha fazla doğal gaz ayırabilecektir. Fakat bunun

²⁷ Son verilere göre İran 2020'de 12,7 milyar metreküp doğal gaz ihraç etmiştir. En fazla doğal gaz ihraç ettiği ülke ise yaklaşık 8-10 milyar metreküp ile Türkiye'dir. Bkz. "Iran Natural Gas: Exports", CEIC, <https://www.ceicdata.com/en/indicator/iran/natural-gas-exports>, (Erişim tarihi: 18 Mart 2022).

için en az üç yıl gibi bir süre gerektiğini göz önünde bulundurmak gerekir.

AB için gündemdeki bir diğer seçenek Doğu Akdeniz gazıdır. 2000'lerin başından bu yana İsrail ve Mısır'ın deniz yetki alanlarında ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) sözde münhasır ekonomik bölgesinde (MEB) keşfedilen doğal gaz AB için bir alternatif oluşturabilir. Ancak Mısır da –İran'a benzer şekilde– artan iç tüketimine ağırlık verirken halihazırda sahip olduğu LNG terminali ile LNG ihraç etmektedir. Mısır ayrıca yakın bir zamana dek boru hatlarıyla İsrail'e gaz ihraç etmiş ancak Arap isyanları sonrasında iki ülke arasındaki gaz ihracatı tamamen kesilmiştir. Ayrıca günümüzde Mısır doğal gaz ihraç etmenin yanı sıra doğal gaz ithal etmektedir. Ortaya çıkan yeni durumda İsrail doğal gaz ihraç etmeye, Mısır ise ithal etmeye başlamıştır. Mısır bölgedeki en zengin doğal gaz rezervlerine sahip ülke olarak üretimi artırma, iç tüketimi düzenleme ve LNG ihracat kapasitesini artırma çalışmaları sonrası AB ve diğer ülkeler için daha fazla gaz tedarik eden ülke konumuna gelebilir.

İsrail'in de Avrupa'ya gaz ihraç etme potansiyeli vardır. Ancak en iyi ihtimalle iletilebilecek miktarın yıllık 5-10 milyar metreküp arasında olabileceği tahmin edilmektedir ki bu miktar da Rusya'dan ithal edilenin yaklaşık onda birine tekabül eder.²⁸ Kıbrıs Adası açıklarındaki rezervlerin üretime alınması ve Lübnan'ın İsrail ile ihtilafı deniz yetki alanlarında doğal gaz rezervleri keşfetmesi durumunda ise tablo bir miktar değişebilir. Ancak ada açıklarındaki gazın görece az miktarda olduğunu ve Lübnan ile İsrail arasındaki anlaşmazlık nedeniyle açık deniz keşif ihalelerinin bir türlü yapılamadığını belirtmek gerekir.

İran ve Doğu Akdeniz'deki sorunların ortadan kalkması durumunda Türkiye her iki bölge-

deki doğal gazın Avrupa'ya iletilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Zira Türkiye büyüyen ekonomisiyle bölgede önemli bir doğal gaz tüketicisi ve hayata geçirdiği iş birlikleri ile de önemli bir altyapıya sahiptir. Halihazırda Avrupa ülkelerine Güney Gaz Koridoru ve Türkiye-Yunanistan doğal gaz boru hattı ile gaz iletilmesini sağlamaktadır. Ancak bu alternatiflerin tüm AB üyesi ülkelerde geçerli olabilmesi için oldukça önemli bir husus vardır: Birliğin öncelikle kendi içinde gaz iletim hatlarını entegre etmesi. Günümüzde halen AB tek bir doğal gaz pazarı değildir ve üye ülkelerin tamamı arasında bir gaz iletim sistemi bulunmamaktadır. AB'nin Kırım'ın ilhakından bu yana hayata geçirmeye çalıştığı bu meseleyi Ukrayna savaşı sonrası öncelikli hale getirmesi kendi yararına değildir. Bu sayede LNG ithal edebilen ülkelerin terminallerinin diğer ülkeler tarafından kullanılmasının önündeki engel de kaldırılabilir. Ardından alternatif gaz tedarikçileri ile görüşülmesi daha verimli olabilir. Zira şu durumda örneğin Doğu Akdeniz gazı Yunanistan ya da İtalya kıyılarına ulaştırılsa bile tüm üye ülkelerin bu gazdan yararlanması mümkün değildir.

SONUÇ

Geçmişte Kırım'ın ilhakına bilhassa AB'nin de aralarında bulunduğu Batılı ülkelerce zayıf tepkiler verilmesi Putin yönetiminin günümüzde Ukrayna'nın tamamına yayılacak bir saldırı düzenlemesine zemin oluşturmuştur. İlhakın ardından Moskova yönetiminin güvenilir bir partner olmadığını öne süren çok sayıda devlet Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmaya çalışacaklarını deklare etmiştir. Ancak günümüzde karşı karşıya gelinen tablo bu çalışmaların başarıya ulaşmaktan uzak olduğunu işaret etmektedir.

Rusya günümüzde dünyanın en büyük doğal gaz ve petrol ürünleri, ikinci en büyük ham petrol ve üçüncü en büyük kömür ihracatçısı konu-

²⁸ AB, Rusya'dan yıllık yaklaşık 170-200 milyar metreküp doğal gaz ithal etmektedir.

mundadır. AB ülkeleri azalan ulusal üretimlerinin de etkisiyle Rus petrol ve gazına her zamankinden daha fazla bağımlı durumdadır. Bunun yanında en fazla kömür ve nükleer yakıtı da Rusya'dan ithal eden ülkeler Rusya-Ukrayna savaşı karşısında bir araya gelmelerini sağlayan insan hakları ve hukukun üstünlüğü normlarını korumakta aciziyet göstermektedirler. Küresel piyasaların savaş başlamadan önce içinde bulunduğu durumun savaşın başlamasıyla daha da kötüleşmesi hem üreticileri hem de nihai tüketicileri ciddi bir ekonomik yük- le karşı karşıya bırakmaktadır.

Bugün Rusya'ya uygulanan yaptırımlar yalnızca Rus ekonomisini etkilemekle kalmayıp dünya piyasalarında petrol, doğal gaz, kömür, elektrik başta olmak üzere çok sayıda ürün ve hizmette fiyat artışlarına neden olmaktadır. ABD, Rusya'ya yaptırım uygulayacağını açıklamasına karşılık bu ülkeden enerji ithalatına devam etmekte, İngiltere ve Avustralya yaptırım kararlarını kendi çıkarları için ötelemekte, Kanada ise almadığı ham petrole yaptırım uygulamasına karşılık Rusya'dan petrol ürünü ithal

etmeye devam ederek güvenilirlik konusunda sorun oluşturmaktadır. Yaptırım kararlarıyla piyasaları etkileyen bahsi geçen ülkelerin artan fiyatlarından üreticileri kar ederken nihai tüketicileri zararlı çıkmaktadır. Ekonomileri ise yükselen enflasyon oranlarıyla karşı karşıya gelmektedir. Bu durum ise orta ve uzun vadede sürdürülebilir değildir. Savaşın sona ermesi ve yaptırımların herkesin lehine olacak şekilde kaldırılması artan talep nedeniyle ciddi zorlukların ortaya çıktığı küresel enerji piyasalarını ve ekonomik sistemi bir nebze de olsa rahatlatacaktır. Savaşın uzun sürmesi ve yaptırımların İran'a uygulanan yaptırımlara benzer şekilde uzun süre uygulanması ise az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkeleri ve küresel ekonomik sistemi ciddi bir daralmaya sürükleyebilir. Savaş sonrasında Batı merkezli ekonomik sisteme alternatiflerin oluşturulması yönünde çabaların artırılması muhtemel görünürken Çin ve Hindistan gibi yükselen ekonomilerin alacağı tutum küresel ekonomik ve siyasi sistemin geleceğini yakından ilgilendirmektedir.

RUSYA YAPTIRIMLARI VE ENERJİ GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR DAŞCIOĞLU

SETA | ANALİZ

Bu analiz Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve müttefikleri başta olmak üzere bazı aktörler tarafından Rusya'ya uygulanan yaptırımları ve bunların enerji güvenliğine etkilerini incelemektedir. Rusya'nın enerji üretimi ve ihracatını inceleyerek başlayan çalışma petrol, doğal gaz ve kömür sektörüne uygulanan yaptırımların küresel enerji piyasaları üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Söz konusu etkilerin seçilmiş bazı ülkelere yansımalarının ele alınmasının ardından yaptırımların geleceği tartışılmaktadır. Son bölümde ise Rusya'nın enerji kaynaklarının uluslararası piyasalardan çekilmesinden doğacak açığın kapatılıp kapatılamayacağı ve Rus enerji ihracatına en fazla bağımlı olan AB'nin alternatif tedarikçi arayışlarını değerlendirmektedir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • BERLİN • BRÜKSEL